

besteden dag, al hadden ze niets verdiend. En de kinderen vinden zoo iets fijn. Ze zijn ook al net als de groote menschen: Ze willen wel, dat er een beetje notitie van hun werk genomen wordt.

Op het bezoeken over en weer moet in deze zaak ook de noodige nadruk gelegd worden. De meester moet zoo maar eens hier en daar binnenstappen. De zieken mag hij vooral niet vergeten.

Hoe stellen het de ouders op prijs, wanneer ze ingelicht worden over de vorderingen van hun kinderen! Zoo al en toe een rapport doet al veel. Daarom moeten de ouders ook den meester eens opzoeken. Vooral, als ze wat hebben. Dat kunnen ze beter maar met den man zelf bespreken, dan dat huurvrouw er in gemoeid wordt. Die doet er in den regel geen goed aan.

Ja, de gedachte van den Schoolraad was goed. De verhouding „Gezin en School” is en blijft aan de orde.

Gr.

G. MEIMA.

LITERATUUR EN KUNST.

De oorzaken van de psycho-pathologische verschijnselen in de moderne romanliteratuur.

III.

Naast den invloed van individualisme en pessimisme, dien we voorop stelden bij ons onderzoek naar de oorzaken der psycho-pathologische verschijnselen, noemden we als derde element de beginselloosheid der moderne literatuur.

Als we in dit artikel nader daarover handelen, wijzen we allereerst er op, dat deze derde oorzaak der ziekte ten opzichte van de beide eerstgenoemde andersoortig is. Immers, individualisme en pessimisme zijn directe invloeden, die een nauwbaar spoor trekken en beginselloosheid sluit juist in de gedachte aan een gemis, aan een niet-bepaalde lijn.

Intusschen, men bedenke dat andersoortig niet beteekent minder van beteekenis en dat een negatieve kracht ook een kracht is. Een gemis, het ontbreken van iets, kan evenzeer factor zijn in een ontwikkelingsproces, dan welke positieve invloed ook, 't komt er maar op aan, waar het gemis zich gelden doet, wat ontbreekt.

En nu gelooven wij, dat de beginselloosheid, het gemis dus van een beginsel, van zeer verstrekkend gevolg is geweest bij den groei der latere literatuur, omdat ze uitwas in bepaalde richting noodwendig meebrengen moest. Daarbij doelen we op beginselloosheid in tweeërlei zin: in literair en in religieus opzicht.

Bezien we de zaak eerst van den literairen kant. Het is al vaak opgemerkt, dat de „beweging van tachtig”, die 't begin was van vernieuwd literair leven, niet een basis had, niet steunde op een leidend beginsel. De (het zij aanstonds gezegd) zeer verdienstelijke jongeren, die de nieuwe actie inzetten, hadden, dank zij hun studie en de leiding van Dr. Doornbos, wel denkbeelden, maar geen belijning daarvan; ze wisten wel wat ze afkeurden in het bestaande en formuleerden daartegenover ook wel positieve eischen, maar hun eenstemmigheid bepaalde zich toch alleen tot wat moest worden afgebroken. Ten aanzien van den nieuwbouw liepen de gevoelens van meet aan uiteen, ver uiteen zelfs, zoo, dat na verloop van weinige jaren meer dan één richting bestond en gansch verschillende opvattingen werden gepropageerd.

We herinneren aan deze algemeen-bekende feiten, omdat ze het bewijs bevatten, dat geen bindend en bevestigend literair- of kunstbeginsel de groeiende beweging leidde; er was niet een basis, op welke alle denkbeelden rustten, niet een beginpunt van aller denken. Er was derhalve beginselloosheid wat betreft de ontplooiing der algemeene gedachte en beginselloosheid ook ten aanzien van de richting, die gevolgd worden zou.

Het laat zich verklaren, dat onder zulke omstandigheden het individualisme de overhand kreeg en gaandeweg zich van het terrein meester maakte. Niet toevallig is het, dat de vooropstelling der persoonlijkheid meer en meer zich als een algemeenheid openbaarde; zulks vloeide geheel voort uit de verhoudingen zelf. Waar dan met dat individualisme allerlei verschijnselen samenhangen van het soort, als we in den loop van deze en de vorige artikelenreeks herhaaldelijk zagen, was de verworping, de verziekelijking bij voortgaande ontwikkeling onvermijdelijk.

Men lette eens op het realisme, de werkelijkheidsbeelding, dat als richting het naturalisme over 't hoofd groeide. In dat realisme als richting leefde ongetwijfeld een kunst-opvatting, in zoverre, dat de schoone verbeelding van de realiteit schoonheid voortbrengt. Maar nu ontbrak een leidend beginsel, kon dus elke kunstenaar dat realisme naar zijn eigen, zijn individueele inzichten beoefenen en daardoor moest dat realisme wel voeren tot „realistisch”, die, aan geen enkele begrenzing gebonden, tot de steeds heller wordende teekening van sensualisme en sexualiteit leidde. Als er geen algemeen beginsel is, dat den grondslag vormt van eenig werk, en daartegenover juist het persoonlijk inzicht tot het voornaamste element wordt gemaakt, als dus beginselloosheid en individualisme

samengaan, ontbreekt iedere besnoeiing en wordt de groei vanzelf vergroeiing, uitwas.

Zie ook eens naar het expressionisme: de weergave van ontvangen indrukken of impressiën. Het is in den psychologisch analyseerenden roman een veelvuldig en zeker ook belangrijk element, in zoverre het levendigheid, kleur en relief brengt in de verhoudingen en toestanden; het stelt den Schrijver in staat zich te objectiveren en dus den lezer te naderen. Maar nu is daar weer de beginselloosheid, de door individualisme versterkte ongebondenheid. Zij laat elke expressie, iedere weergave toe, ongeacht haar strekking, haar herkomst, haar duidelijkheid. Inhoud noch vorm doen iets ter zake als voorwaarden voor mededeeling: de auteur heeft, naar we in het vorige artikel zeiden, het volste recht te schrijven wat hij wil en zooals hij wil; aan zijn impressie kan hij een volmaakt eigene expressie geven. Daarmee is weer ruim baan gemaakt voor allerlei excessen en is de wonderbaarlijkste uitgroei niet slechts gerechtvaardigd, maar zelfs erkend in 'n recht als kunstuiting.

Nu willen we zeker niet alle expressionisme als uitwas veroordeelen; een dergelijk foutief generaliseeren ligt trouwens ook niet opgesloten in wat we zeiden. Er is stellig iets, zelfs veel, goeds in het expressionisme als kunstrichting, zoo goed als er veel waardevols ligt in het realisme. Maar — en daarop klemt ons betoog — beide loopen gevaar door de beginselloosheid te worden verwaterd en dan onder den invloed van individualisme en pessimisme alle wezenlijke kracht te verliezen. Wanneer men de romans van den lateren tijd leest, en men beziet de romanproductie in haar geheel, komt men tot de erkenning, dat dit gevaar niet denkbeeldig is. Want bij alle ontwikkeling die de literaire kunst en haar voornamste openbaring de roman-kunst genomen hebben sinds de Tachtigerbeweging begon, een-ontwikkeling, die in vele opzichten het tachtigersideaal ver is voorbij gestreefd — de beginselloosheid is gebleven; is zelfs verergerd, omdat het individualisme toenam.

Letten we er dan op, tot welke consequenties dat leidt, gelijk we thans aantoonen, dan is er ook alle recht om de beginselloosheid, die haar negatieve invloed blijft oefenen en steeds meer oefent, een der oorzaken te noemen van de psycho-pathologische verschijnselen in de moderne romanliteratuur.

Dit, wat betreft de literaire zijde van de zaak. Maar nu geldt dat nog in sterker mate van het tweede punt, dat in dezen van belang is, de beginselloosheid in religieus opzicht.

Daarover, om de ruimte, in een volgend artikel. C. T.

PERS-SCHOUW.

De vergissing van Prof. v. Apeldoorn.

Indertijd heeft een interview, dat Prof. v. Apeldoorn aan een van de bladen toestond, en waarin hij zich uitsprak over de interne kwesties van de Geref. Kerken op zulke wijze, dat sommigen hem aanstonds voor hun actie annexeerden, nog al eenigen indruk gemaakt. In „De Heraut” toont Prof. Kuyper evenwel aan, dat Prof. v. Apeldoorn zich vergist heeft op een zeer belangrijk punt in zijn betoog. De hoogleeraar zegt:

Aleen op het laatstgenoemde argument, dat n.l. de Kerkenorde eerst op de Synode van Dordt in 1619 is vastgesteld en dus vóór dien tijd niet gold, wenschen we hier nader in te gaan. Ook omdat Mr. W. A. Vrolijk in de „Arnhemse Post” dit argument van Prof. v. Apeldoorn overneemt, er groot vreugde-geslacht over maakt en eindigt met de opmerking aan ons adres gericht: „op het terrein van het werkelijk recht zou ieder een dergelijke verdediging (hij bedoelt van de Synode te Assen) onvoorwaardelijk veroordeelen; op kerkelijk terrein wordt ze door een van onze vooraanstaande mannen (hij bedoelt schrijver dezes) toegepast.” Men ziet, hiermede kunnen we het doen.

Vervolgens merkt Prof. Kuyper op, dat deze argumentatie ondeugdelijk is en op onjuiste voorstelling van de feiten berust. Immers,

Immers de Dordtsche Synode heeft te dien aanzien niet iets nieuws gemaakt, maar eenvoudig het bestaande bevestigd en uitgebreid. Het is zeker waar, dat men doorgaans spreekt en ook korthedshalve wel kan blijven spreken van onderscheidene Kerken-ordeningen (van Emden, Dordt, enz.) die elkander achtereenvolgens vervangen hebben, maar eigenlijk is dat alles slechts een Kerkenordering, die telkens bevestigd en een weinig gewijzigd is.

Heeft nu de Dordtsche Synode, die deze van meet af geldende Kerkenorde overnam en opnieuw bevestigde, dan wellicht juist op dit punt de Kerkenorde veranderd, als nieuw artikel Art. 79 daarin ingevoegd en daarmede dus een nieuwe, voorheen niet geldende rechtsregel in onze Kerken ingevoerd? De heeren van Apeldoorn en Vrolijk schijnen dit te meenen, anders had hun argumentatie geen zin. Nu weten we, dank zij de aantekeningen van een lid der Dordtsche Synode, precies welke artikelen der Kerkenorde door haar behandeld en gewijzigd zijn. En juist Artikel 79 behoort daaronder niet. Het is niet nieuw ingevoegd; het is niet gewijzigd; het bleef onveranderd staan, zooals het van de eerste Synode, te Emden in 1572 gehouden, in de Kerkenorde gestaan heeft. Men vindt het in de Kerkenorde van Emden Art. 33, in die van Dordt van 1578 als Artikel 100; in

die van Middelburg van 1581 als Artikel 64 en in die van „Gravenhage” van 1586 als Artikel 72. En toch hebben onder de vigeur van deze Kerkenordenen en van ditzelfde artikel al deze Nationale Synodes en alle Particuliere Synodes predikanten afgezet, wanneer die voor hen geroepen werden. Ze hebben er nooit aan gedacht, dat Artikel 79 dit verhoed. Wat blijft er nu van de argumentatie der heeren juristen over?

Onbegrijpelijk zegt ge, dat geen dezer heeren daar aan gedacht heeft. Dat ze zoo maar op den titel: Dordtsche Kerkenorde zijn afgegaan. Dat niet één hunner de moeite nam de vroegere Kerkenordeningen na te slaan. Dat zelfs een man van zoo hooge wetenschappelijke reputatie als Prof. van Apeldoorn er zoo in loopen kon. En nog onbegrijpelijker, dat een blad, waaraan theologen verbonden zijn, die beweren van Kerkrecht veel af te weten, met instemming zulk een argumentatie overnam.

Mr. W. A. Vrolijk heeft in een ander artikel in de zelfde „Arnhemse Post” beweerd — hij had het toen aan den stok met den redacteur der „Gelderische Kerkode” — dat „betoogen van theologen” hem een „raadsel” zijn. „Dat zal wel daaraan toe te schrijven zijn”, zegt hij, „dat wij juristen van Kerkrecht geen verstand hebben. En daarom zwijgen we er verder over.”

Dat is wel het verstandigste woord door hem geschreven. Het is alleen maar jammer, dat hij het niet eer heeft bedacht.

Of het helpen zal? Er zijn tegenwoordig menschen, die zich er op beroemen, dat zij zich van alle tegen Dr. Geelkerken argumenteerende bladen hebben ontdaan, grandioselijk. Waarna zij zich met „bezwaren” tot hun kerkeraad wenden, vergetende, dat tijd een gave Gods is en dat „bezwaren” van deze makelij den ernst van alle goede kerkelijke handelingen honen.

„Alles of niets”.

Niet alleen tegen vele kerkboden van wie rondom de Geref. Kerken staan en loezien, maar ook tegen sommige Gereformeerde „bezwaarden”, die de wetenschap een dienst willen bewijzen door zich tegenover haar te blameeren, moet men af en toe een paar nuchtere opmerkingen maken. Prof. Kuyper en Dr. Gispens doen deze week er aan. De eerste schrijft in „De Heraut”:

Latzen we thans het bezwaar onder de oogen mogen zien dat aldus luidt: „gij volgt tweeërlei gedragstijl wat de opvatting betreft van hetgeen ons medegedeeld wordt in Gen. 2 en 3. Eensteels vat ge dit geschied-verhaal letterlijk op, als het gaat over de slang en haar spreken, de beide boomen, het eten van de verboden vrucht. Maar wanneer er in ditzelfde geschied-verhaal staat, dat God den mensch formeerde uit het stof der aarde en den adem des levens in zijne neusgaten blies, of daarna, dat God voor Adam en Eva rokken maakte van vellen en die hun aantooit, dan beweert ge, dat dit niet in letterlijken zin is op te vatten. Waarom het eene wel en het andere niet? Gij schijnt met den Bijbel „Alles of niets”.

Latzen we op dit schijnbaar zoo pakkende argument mogen antwoorden, dat dit alles of niets een dilemma is, dat niet opgaat bij de uitlegging der Schrift en alleen toont, dat degenen, die dit bezwaar inbrengen, al zeer weinig in hun Bijbel thuis zijn. Want wat is dit alles of niets juist, dan zou dit tot zeer zonderlinge consequenties leiden. Latzen we als voorbeeld mogen nemen het verhaal van Babel's torenbouw in Genesis II. Als ons hier meegedeeld wordt, dat de menschen een stad en een toren bouwden, dan kan dit niet geestelijk worden verstaan, want er gaat vooral, dat ze zeiden: „laat ons tichelen strijken en doorbranden”, en de verhalen voegt er toe, dat „de tichel hun was voor steen en het lijn voor leem” (vers 3). Dit alles te vergeestelijken zou aan den klaren en duidelijken zin der Schriftwoorden geweld aandoen, ieder zal toestemmen, dat dit alles „letterlijk” is bedoeld. Maar als er terstond daarna volgt, dat „de Heere nederdaalde om te bezien de stad en den toren, die de kinderen der menschen bouwden” (vers 5), dan is het even duidelijk, dat dit niet letterlijk verstaan mag worden, want God die Alomtegenwoordige, die hemel en aarde vult, kan niet in letterlijken zin van den hemel naar de aarde nederdalen, en Hij die de Alwetende is en zelfs van verre onze gedachten kent, behoeft niet op aarde te komen om te bezien, wat de menschen doen.

Vervolgens lezen we:

Past men nu het dilemma alles of niets op dit verhaal toe, dan zou dit tot de grootste ongeremdheden leiden. Men zou dan of deze stad en toren van Babel geestelijk moeten opvatten, wat in strijd zou wezen met den klaren en duidelijken zin van het Schriftverhaal, of men zou dit nederdalen Gods en dat bezien van wat de menschen deden letterlijk moeten verstaan, wat in strijd zou zijn met hetgeen de Schrift ons leert omtrent Gods Alomtegenwoordigheid en Alwetendheid. Is het nu een schipperen met den Bijbel, wanneer men in dit verhaal het eene letterlijk en het andere geestelijk opvat? Natuurlijk willekeurig mag men hierbij niet tewerk gaan; er moeten gronden zijn, aan de Schrift zelf ontleend, waarom men het eene letterlijk, het andere als beeldspraak opvat. Een stad en toren, waarvan zelfs het bouw materiaal ons genoemd wordt, kunnen niet beeldsprakig bedoeld zijn; de aard van het verhaal verbiedt dit. Maar wat van God den Heere hier gezegd wordt, kan niet letterlijk worden verstaan, omdat de Schrift zelf ons leert, dat God hemel en aarde vervult en weet aller menschen werken.

Hetzelfde nu geldt precies evenzoo ten opzichte van hetgeen in Gen. 2 en 3 ons verhaald wordt. Waarna met dit toepasselijk woord gesindigd wordt:

Dit onderscheid nu is niet een fijne theologische

onderscheid, maar tot recht „behoefenis”, want de „behoefenis”, dat men zou hopen, dat men wel e

En nu wa in betrekking „alles of ni lating van De Gispens menten” di We lezen

Mijn „Deze m verschillen bevredigen Met een niet alsof leest?”

Dus als deeling in vredigend al gelijk aan de werke Paradijs e

Mijn va Synode van chisiten” uit, een te twijfel hee zich heeft eene ande aannemelij heeft geh

Mijn va zulk eene, is, als hi 3:21 aku dat God mid del om zelf d hij noodig Maar D

gegeven — de betwis Dat ha

doctor in de kerk gesteld en realistisch derwaardi

Mijn v zonder e

Maar h noerde k geheel is Synode v Laat v. niet rust

Ja zeker beetje and ramerhand te merken. wetenscha laten tot pleistredene dat ze juis is. Zoodra kan, na de redeneering aan het we de gerefort

Over he Geelkerken den in „D

Nu spr ding of „wing”. Hij de mecht over de hij zijn a stelde vr binding of „wing” en nische vr stelt als alzo het ontrent 6 pelijk: voc een vraag Rott. Cf. mechanis nische, w getuigenis ung tuss op zijn z en wimpel onze besc heid Gods Mechan het aanva van wat terwilt of zou moet van den ljk aanva deelt. Gee of rationa Wij moge

ikel 64 en in Artikel 72. En deze Kerkenordeningale Synodes n afgezet, van. Ze hebben er verhoed. Wij heeren juristen

er heeren daag op den dag. Dat niet een rkenordeningen an zoo hooge van Apeldoorn gruppeliker, dat in zijn, die be met instemming

r artikel in de — hij had het ler „Geldersche ogen“ hem een oe te schrijven Kerkrecht geen we er verder

(door hem ge er, dat hij het

woordig men, dat zij zich nteerende bla aaria zij zich wenden, ver en dat „be van alle goede

s of niets“, in wie rondom war ook tegen („die de we oor zich tegen af en toe een Prof. Kuypers an. De eerste

le oogen mogen rlei gedragslijns medegedeeld ge dit geschied er de slang en ten van de ver zelfde geschied formeerde uit levens in zijne voor Adm en hun aantog, jken zin is op et andere niet? of niets?“

kende argument of niets een ging der Schrift ezwaar inbreu- zijn. Want war n dit tot eer n we als voor Babel's toren egedeeft wordt, toren bouwden, verstaan, want is tichelen strij oegt er toe, dat het lijn voor elijken zou aan Schriftwoorden n, dat dit alles stond daaru a te bezien de der menschen i duidelijk, dat den, want God arde vervult, hemel naar de ende is en zelfs ft niet op aarde nshen doen.

I niets op dit iste ongerijm- stad en toren t, wat in strij ken zin van het dalen Gods en leren deden let- l zou zijn met lods Montegen- een schippers verhaal het ene vat? Natuurlijk, werk gaan: er t zelf ontleed, ndere als beel- arvan zelfs het dt, kunnen niet el verhaal ver er hier gezegt staan omdat de in aarde vervult no ten opzichte verhaald wordt. ord gesindigt

ine theologische

onderscheiding, die alleen vakgeleerden kunnen be- grippen, maar het zijn de meest eenvoudige regelen tot recht verstand van de Schrift, die iedere Bijbel- lezer behoort te kennen. Daarom verwondert het wel eenigszins, dat juist degenen, die zich zelf bij voor- keur de intellectueelen noemen, zulke bedenkingen inbrengen tegen de beslissing van de Asser Synode. Men zou bijna vragen, of aan het catechetisch onder- wijs, dat deze heeren intellectueelen ontvangen heb- ben, wel genoegzaam zorg is besteed.

En nu wat Ds Gispén van Scheveningen schrijft, in betrekking tot dezelfde kreupele toepassing van „alles of niets“. Ds Gispén heeft het over een uit- lating van Ds v. d. Brink, die uit een preek van De Gispén's vader over Genesis 3:21 ook al „argu- menten“ distilleerde tegen de Synode van Assen. We lezen in de „Schev. Kerkb.“:

Mijn vader zegt in zijn preek over Gen. 3:21: „Deze mededeeling, geliefden doet ons willekeurig verschillende vragen opkomen, vragen, die niemand bevredigend kan beantwoorden.“

Met een zekeren ophef roept v. d. B. uit: „Is het niet alsof ge de preekcoupure van Dr Geelkerken leest?“

Dus als iemand verklaart, dat er bij een mede- deeling in de Schrift vragen rijzen, die niemand be- vredigend beantwoorden kan — dan is zijne verklaring al gelijk aan de preekcoupure, waarin getwijfeld wordt aan de werkelijkheid van het spreken van de slang, de werkelijkheid van de bekende twee boommen in het Paradijs en van het proefgebed?

Mijn vader heeft nooit anders geleerd dan wat de Synode van Assen heeft uitgesproken. Alle zijn cate- chisanten kunnen het getuigen. En ik daag v. d. B. uit, één letter aan te wijzen, waarin mijn vader eenigen twijfel heeft uitgesproken aan hetgeen waarover Dr G. zich heeft uitgesproken en gezegd heeft, dat er nog eene andere verklaring mogelijk en naar de Schrift aannemelijk is dan die welke de Christelijke kerk altijd heeft gehandhaafd.

Mijn vader heeft eene verklaring gegeven, en wel zulk eene, die duidelijk en naar den zin der Schrift is, als hij de antropomorfische uitdrukking in Gen. 3:21 aldus omschreef: „Met andere woorden“ dat God de Heere de gedachte gaf en het middel en daarin zijn doel openbaarde namelijk, om zelf den mensch te bekleeden met het kleed dat hij noodig had.“

Maar Dr Geelkerken heeft geen andere verklaring gegeven — en naar eigen zeggen kunnen geven over de betwiste punten in Gen. 3.

Dat had van hem mogen verwacht worden als doctar in de Godgeleerdheid, die de verklaring door de kerk gegeven in een ongunstig daglicht heeft gesteld en haar het merk van „traditioneel“ en „naïef- realistisch“ heeft opgedrukt als een stempel van min- derwaardigheid.

Mijn vader was „slechts“ een man van art. 8 — zonder eenige opleiding.

Maar hij gaf eene verklaring, die ieder Gerefor- meerde kan aannemen, de gemeente onderrichte en geheel is naar de goede regelen der exegese, die de Synode van Assen heeft gehandhaafd.

Laat v. d. B. dan de nagedachtenis van mijn vader met rust laten.

Ja zeker, „alles of niets“. Maar het is toch een beetje anders dan bij Ibsen. Het wordt zoo lang- zamerhand wat vervelend, altijd dezelfde dingen op te merken. Maar ons volk moet weten, dat van de „wetenschap“ en haar voor ieder grijpbare resul- taten tot nu toe in de voor Dr G. opgestelde pleitredenen heel weinig terecht gekomen is, ja, dat ze juist daar vaak in het aangezicht geslagen is. Zoodra deze beweging tot stilstand gekomen is, kan, na de afwijzing van deze onwetenschappelijke redeneeringen, de gereformeerde wetenschap weer aan het werk. Momenteel staat de fractie-Geelkerken de gereformeerde wetenschap in den weg.

Dreigend subjectivisme.

Over het subjectivisme, dat in de lijn van Dr Geelkerken's ideeën ligt, schrijven verschillende bla- den. In „De Bazuin“ zegt Prof. Bouwman:

Nu spreekt Dr Geelkerken van „mechanische bin- ding of organische vrijheid inzake Schriftbeschou- wing“. Hij spreekt in genoemde brochure niet over de mechanische of organische inspiratieleer, maar over de Schriftbeschouwing. Vergeten wij niet, dat hij zijn antwoord op de hem door de Synode ge- stelde vragen uitgaat onder den titel „Mechanische binding of organische vrijheid inzake Schriftbeschou- wing“ en dat hij dus zijn standpunt als dat der orga- nische vrijheid tegenover het standpunt der Synode stelt als dat der mechanische binding. Hier was alzo het standpunt dat de Gereformeerde kerken omtrent Gen. 2 en 3 hadden ingenomen als verwer- pelijk voorgesteld. Hij heeft dit nader toegelicht in een vraaggesprek met den correspondent van de „N. Rot. Cl.“ (25 Maart 1926): „Wat wij willen, is de mechanische Schriftopvatting vervangen door de orga- nische, waarbij het Bijbelwoord middel wordt. In het getuigenis van den Heiligen Geest zien wij de verzo- ning tusschen subjectief en objectief.“ Hier wordt op zijn zachtst gesproken het subjectivisme met vlag en wimpel binnengeloosd. Het Bijbelwoord middel voor onze beschouwing, en niet mededeeling van de waar- heid Gods.

Mechanische binding beteekent dus in dit verband het aanvaarden en handhaven van de Belijdenis, en van wat de Confessie belijdt omtrent Gods Woord, terwijl organische vrijheid in tegenstelling daarvan zou moeten beteekenen, dat de christen als orgaan van den H. Geest vrij staat in het al of niet letter- lijk aanvaarden van wat de Schrift als historische mede- deelt. Geen mechanische binding. Dat is materialistisch of rationalistisch of scholastisch, zegt Dr Geelkerken. Wij mogen niet, zoo zegt hij, de belijdenis brengen

in het platte vlak van ons verstand, want de belijdenis is de uitdrukking van het geloof der gemeente in een bepaalden tijd, en bij het voortschrijden der weten- schap wijzigt zich ook de inhoud en de uitdrukking des geloofs. Daarom moet men vrij staan tegenover de belijdenis, ja ook vrij tegenover de Schrift. Er moet ruimte blijven voor allerlei idealistische verklaringen van de bijzonderheden der Schrift. De zondeval is wel waar, maar of de val zoo geschied is, als in Gen. 3 ons verhaald is, is niet zeker. In elk geval moet er ruimte gelaten worden voor eene verklaring, dat name- lijk Gen. 3 eene voorstelling geeft op menschenlijke wijze van eene hoogere werkelijkheid.

Doch zulk eene organische vrijheid is geheel in strijd met de Heilige Schrift. Dan gaat de mensch be- palen welke is de zin van Gods Woord. Dan is er geen vastheid en zekerheid meer. Het getuigenis des Geestes in eigen hart wordt losgemaakt van het getuigenis des Geestes in de Schrift en in de Kerk. De Schriftbeschouwing eindigt in een grenzeloos sub- jectivisme.

Soortgelijke critiek levert dezelfde hoogleeraar op wat Ds Buskes beweerd heeft:

Indien wij ons niet vergissen is de opvatting van Ds Buskes nauw verwant met die van Dr Geelkerken, en is zij een middel om onbepaalde vrijheid in zijn Schriftbeschouwing te verkrijgen.

Het lijkt zoo echt Gereformeerd, wanneer hij zegt: „Ik bulg onvoorwaardelijk voor de Schrift“, maar als hij dan verder zegt: Ik wil van wat de Kerk belijdt van de Schrift niets weten, en het toetsings- recht der Kerk niet erkennen; dan komt zijn woord in een geheel ander licht te staan. Zulk een denkwijze als van Ds Buskes leidt tot een willekeurig subjecti- visme.

Sprekende eveneens over Ds Buskes, zegt Ds v. Duinen in het „Schiedamsch Kerkbl.“:

Ik ben zoo heel blij, dat het hier volmondig erkend wordt. Dat geloof ik ook. De geest van Assen is een andere geest dan de geest die leeft en werkt in de Geelkerken-fractie. En daarom zal al het argu- menteeren, het bewijzen en nog eene weer bewijzen op niets uitloopen. Geelkerken en zijn aanhangers zijn van een anderen geest. Een geest, die naar Buskes' ongewilde erkenning tenminste logisch naar het Ethische voert.

En daarom zullen wij van onzen kant niet rusten. — We zullen getuigen met alle kracht die in ons is, tegen dezen geest en we zullen wederstaan, in het bewustzijn te strijden voor het geloof dat eenmaal den heiligen overgeleverd is, met kracht allen, die van dezen geest zijn.

Ik wil Buskes teruggeven het woord, waarin hij zelf zijn oordeel over een „synodaal“-predikant weergaf.

Ik heb respect voor de eerlijkheid van dezen man. Maar tegelijkertijd gevoel ik hier al het gruwelijke van deze geestesgesteldheid.

Van Ds Heida te Vlaardingen is in de daar ver- schijnende Kerkb. de opmerking, dat Dr Geelkerken door te antwoorden op de hem ter Synode gestelde vragen in commissies, feitelijk op vroegere uit- latingen terug kwam metterdaad:

Feitelijk liet hij zijn standpunt van Amsterdam varen en conformeerde zich, wat het recht tot ondervraging betreft, aan het standpunt der Generale Synode.

Alleen nu betwistte hij de rechtmatigheid om een verklaring op te stellen, waarin hij zich moest confor- meeren aan Schrift en Belijdenis wat de met name genoemde bijzonderheden van Genesis 2 en 3 betreft, en beloven deze voortaan te leggen tot grondslag van hetgeen hij leerde in dezen.

De ontkenning van het recht der Kerken om zulk een verklaring voor te leggen is van zoo veel beteeko- nis, dat zij heel den band der belijdenis in de prac- tijk ontkent.

Immers daarmede wordt toch deze bewering uitgesproken, dat niet de Kerken, maar de bijzondere personen hebben te beoordeelen en te beslissen, wat in de Gereformeerde Kerken als belijdenis, als accoord van gemeenschap zal gelden.

Niet de Kerken zelf hebben dan uit te maken of iemands uitspraken en leer in overeenstemming met Schrift en Belijdenis zijn, dat maakt de persoon zelf uit voor de Kerken.

Hij spreekt, hij onderhandelt of onderhandelt ook niet, hij beslist of hij op vragen zal antwoorden of daar op zal zwijgen en ten leste, hij maakt uit of zijn standpunt nog Gereformeerd is of afwijkt.

Hij is de soeverein en decreeteert over het recht der Kerken aangaande haar eigen dienaren.

Geen wonder, dat de Gereformeerde Kerken dat standpunt nooit hebben gedeeld.

Men zal goed doen, hier te letten op het feit, dat het niet eens gaat om den inhoud van de ver- klaring, maar over het recht, om zulk een ver- klaring voor te leggen, zelfs ook afgedacht van den inhoud. De Utrechtsche vergadering van be- zwaarden, geruimen tijd geleden, sprak zelfs uit, dat de Synode het „zedelijk recht“ er toe miste.

Roomsch?

In het „Noord-Holl. Kerkbl.“ schrijft Prof. Gros- heide over de poging om wat tegen Dr G. ingebracht werd uit „de gemeente“, als „leeken werk“ voor te stellen en daarna als minderwaardig te brand- merken, aldus:

Men heeft veel met het woord Roomsch geschermd, maar de zoo juist door ons verworpen en toch door velen voorgestane beschouwing is de Roomsche. Rome kent een geestelijkheid, die het weet, en leeken, die hebben te aanvaarden. Gereformeerden begeren ernst te maken met het woord van den Apostel Petrus, geschreven ten opzichte van de gansche gemeente: Maar gij zijt een uitverkoren geslacht, een koninklijk priesterdom, een heilig volk, een verkregen volk, opdat gij zoudt verkondigen de deugden desgenen, die u

uit de duisternis geroepen heeft tot zijn wonderbaar licht. Dat wil zeggen, dat de gemeente bij de bediening van het Woord Gods eene taak te vervullen heeft. Ze is daarbij actief. Ze zit dus niet neer om te hooren zonder meer — een voorstelling, die ook in verband met onjuiste overwegingen inzake de liturgie meer- malen is gegeven — ze heeft een taak te vervullen. Ze heeft het Woord Gods te verwerken, maar dat kan ze alleen indien ze de prediking onderscheidt en beproeft. Zoo heeft ze ook het recht om de prediking af te keuren naar het Woord Gods en als het moet een aanklacht in te dienen.

Terwijl zoo aan den eenen kant wat van „onbe- voegden“ komt, als minderwaardig wordt op zij gezet, kennen anderzijds de als groep niet minder „laikale“ broeders en zusters zich heel wat auto- riteit toe, als ze zich hier en daar tot „een comité“ van „bezwaarden“ hebben aanwenseloten. Prof. Bouwman zegt ervan in „De Bazuin“:

Dat dit niet onschuldig is, is duidelijk. De comité's trachten een eigen organisatie te vormen in de kerk. Het comité heeft een bestuur, dat de actie leidt, en namens de leden handelt. Het treedt op naar de wijze der vakorganisatie. De leden mogen niet hande- len, zonder het bestuur. Toen de Kerkeraad van Am- sterdam de bezwaarde leden in de gelegenheid stelde met den Kerkeraad over hunne bezwaren te spreken, trachtte het bestuur dat te verhinderen.

Dit is dus revolutie in de kerk. Het is het vormen van een tegenkerk, welke als de Synode van 1927 niet toegeeft aan de wenschen als een nieuwe organi- satie zal optreden om met de Gereformeerde Kerken te breken. Dit zal wel zoo'n vaart niet loopen, omdat in de groep der leiders weinig kerkvormende kracht schuilt. Het gaat immers bij hen niet om zaken des geloofs, maar om verbreiding van de vrijheid. Maar desniettemin kunnen de Comité's veel kwaad doen, en menig lid der gemeente vangen in den strik der misleiding.

O, ik weet ook ernstige menschen onder die „bezwaarden“. Maar die doen ook doorgaans anders.

Profanatie.

Lit „Cijfers en Feiten“ halen we volgend verhaal met daaraan door het blad vastgeknoopte op- merking:

„De Arnhemse Post“ (a.r.) van 6 Maart 1926 zegt, al eens eerder gesignaleerd te hebben het pro- fanerende geschrift van de mannen uit de socia- listische vakbeweging.

„De Bouwer“, orgaan van de rooie bouwvakarbe- ders, gaf eenigen tijd geleden weer zoo'n stuk.

Kruithof, de voorzitter van het C.N.V., wordt ten tooneele gevoerd, gezongen wordt Ps 58:3.

Een slot-tableau wordt opgevoerd.

„De sprekende Slang.“ Tijdens de vertoonning van dit tableau, wordt door de aanwezige vrouwen ooft rondgediend. Alle mannen krijgen een zure appel.

De mannen mogen den appel niet opeten; doen ze het toch, dan moeten ze oogenblikkelijk de zaal verlaten en wordt de vergadering op gebruikelijke wijze door vriend Veldwijk (bestuurder Chr. Bouwarij, Bond) gesloten.“

Wordt hier nu niet op een ontzettende wijze gespot met des Christens waarheden inzake den zondeval?

Deze profanatie is nog al openhartig. Maar ze is in wezen geen haar slechter, dan wat we zoo af en toe eens gedrukt zien staan in verlichte, maar anti-gereformeerde bladen.

Waar begint het ongereformeerde?

Ds T. J. Hagen schrijft in de „Delftsche Kerk- bode“ een artikel over de vraag: wanneer houdt iemand op, gereformeerd te zijn?

Onder meer zegt hij:

Er is een oud voorbeeld om aan te toonen, dat dergelijke vragen niet gemakkelijk zijn. Wanneer is iemand een kaalkop? Als hij honderd baren mist op zijn schedel? Of tweehonderd? Of meer? Wanneer kunt ge zeggen, dat zijn hoofd kaal is? Pas als er geen enkel haartje meer op zit?

Ga zoo maar door met redeneeren, en ge komt aan geen eind.

En toch is het weer niet moeilijk. Ge weet, al zijn er enkele twijfelachtige gevallen, heel goed wan- neer ge van iemand zeggen kunt dat hij kaal is.

En zoo staat het in dit geval. Ge moet niet gaan redeneeren: ja maar, moet ik dan ook dit of ook dat aannemen om gereformeerd te zijn? Moet ik dan in alle kleinigheden meegaan met wat anderen leeren! Enzovoort.

Want zoo staat de kwestie niet. Het is niet de vraag, of iemand in kleinigheden een andere opvat- ting heeft dan de meeste gereformeerden. Of zelfs in gewichtige kwesties. Wat heeft Dr Kuypers vaak een ingrijpende nieuwe opvatting ons gebracht. En som- mige predikanten doen het ook. Denk bijv. aan de vraag, hoe we het Hooglied moeten opvatten.

Heusch, de Gereformeerde kerken zijn nooit klein- zielig geweest in dat opzicht. Ik zou talloze voor- beelden kunnen aanhalen om aan te toonen hoe mild en vrijgevig we zijn. We laten heusch ruime vrijheid aan de exegese en aan de wetenschap. Al wat de modernen hierover ook in deze dagen aanhalen en smaden, is niets dan laster. En een bewijs, dat ze onze lectuur absoluut niet kennen.

Maar wat we niet dulden en niet mogen dulden is een principiële dwaling ten opzichte van Gods Woord.

Eerherstel.

Van den heer J. Zwart haalden we reeds eenige opmerkingen aan in zijn bespreking van de houding der Calvinisten van vroeger tegenover de kerk-

muziek. Thans schrijft dezelfde auteur, weer in „Het Orgelistenblad“:

De eergerijke manier, waarop tusschen de verschillende doelen der mis, allerlei onkerkelijke, wereldlijke liederen, wulpsche en wellustige, werden „georgelt en gefugeert“, bracht reeds vroeg Roomsche en Onroomsche in verzet. „Dit misbruik“, zegt Georg Riet-schel in zijn „Die Aufgabe der Orgel im Gottesdienste bis in das 18. Jahrhundert“, „was oorzaak der groote afkeer, welke wij in den eersten tijd der Hervorming tegen dit instrument en niet uitsluitend op den bodem der Zwitsersche Reformatie vinden“ (spatiering van J. Z.). „Voor allen is zelfs Luther, de overigens begeesterde vriend van „Fran Musica“ over het orgel niet te spreken. Er is geen enkele plaats waarin hij het gebruik er van roemt, wel echter zijn er verscheidene ontboezeningen uit zijn pen gevloeid, geringschattend voor het orgel en zijn bespeling“.

Geheel de 16e eeuw is dan ook vervuld van afkeer en afkeuring over het orgelspel, 'tzy we van kerkelijken kant de reeks Lutherische kerkkorders nagaan tegen de „ungeistlichen, üppigen, schamlosen, umzüchtigen und zu aller Untugend reizenden Liedern“, die der Vlaamsche Synoden waarin de Bisschoppen gelaat worden, „zangmeesters, organisten, klokspelers te weerhouden van dertele soldatenzang en alle onbetamelijke Musyk, in 'tzingen en in 'tspelen, op orgels en klokken“, of dat we het kunstenaarsstandpunt beschouwen van den Venetiaanschen Orgelmeester Diruta in zijn „Transilvano“, tegen het onorgelmatig gedoe der „danzspelers“, door wie het komt zegt hij „dat het heilig Tridenter Concilie verboden heeft, op de kerkorgels Passie mezzo en andere dansstukken, zoowel vieze als onfatsoenlijke liederen te spelen; want wereldlijke en heilige dingen paasen niet bij elkander.“ (1597)

Dat ook ten onzent het orgelspel vóór en na den dienst der Gereformeerden niet stond in den heilig opgewekt of strengen boetstoon hunner prediking, zal wel geen nader betoog behoeven.

En ook dit:

Wie dan ook den strijd der Gereformeerden tegen de orgels verontschuldigt met „n' onze vaderen waren nu eenmaal wat achterlijk op dat punt“, is zelf niet „bij“ en wie hun verzet toeschrijft aan „Calvinistische dorheid“, lijdt in niet geringe mate aan „historische hotheid“.

Het onweer uit de Synoden en van de kansels der Gereformeerden tegen het orgelspel, was nu eenmaal, nuttig en noodig om de bedorven atmosfeer waarin het verkeerde te zuiveren van de stikstof aan wansmaak en onkunde, die haar vervulde.

Als echter deze speelkunst de veredeling had ondergaan die ook haar dienaar adelt tot het kunstenaarschap, dan is er verder geen enkel wolkje aan den kerkelijken hemel te bekennen, waaruit ook maar het minste gevaar „der conste van musique“ heeft be-droeg.

Er is dan ook historisch gezien, niets verwonderlijks in en het heeft ook niets met „schoonheidshaat“ te maken — zooals sommige scherpsinnige (?) historici (?) zich zelf en anderen wijsmaken — als onze synodale „prociesen“ van Dordrecht en Middelburg (1574 en '81) „aengarnde 'tspelen der orgelen in

der kercken“, besluiten „dat het gantsch behoort afgheset te worden“ en „de Dienaers arbeiden sullen, dat 'tselve, met den aldereersten afgesteld worde“.

Het artikel van den heer Jan Zwart is voor velen een rijke en troostende of beschlissende leering.

K. S.

P.S. Verleden week heb ik abusievelijk de uitdrukking „Asser Calymistjes“, welke door de apologeten van de Geelkerken als gouden appel op hun zilveren schaal gepresenteerd werd, toegeschreven aan een „uitgever-redacteur“. Nu dit een vergissing blijkt te zijn, haast ik me, te herroepen. Een ander is dit iudiciumpje kwijt geraakt. Wie, dat weet ik niet meer. Misschien was 't ook een anonymsje.

K. S.

KERKNIEUWS.

GEREFORMEERDE KERKEN.

Tweetal te:

Bedum: S. W. Bos te Dokkum en M. Elzinga te Buitenpost.
Emmen: J. Tonkens te Bergum en A. Wijngraarden te Baarland.
Den Helder: D. Ringnalda Jr te Leimuiden en H. Steen te Zoutkamp.
Hilversum (vac.): A. van Andel: H. A. Munnik Jr te Zwolle en C. van der Woude te Gorredijk.
Meppel: S. W. Bos te Dokkum en C. v. d. Woude te Gorredijk.
Utrecht (vac.): Dr. J. C. de Moor: Dr. C. Bauma te Zwolle en Dr. K. Dijk te 's-Gravenhage.

Beroepen te:

Den Helder: H. Steen te Zoutkamp.
Zeist: J. L. v. d. Wolf te Kratingen.

Bedankt voor:

Earendrecht: J. Wijnenga te Charlois.
Banschoten/Spakenburg: A. W. Seinen te Opperdoes.
Koeg-Zaandijk: H. Steen te Zoutkamp.
Oud-Vossemeer en Rozenburg: A. Wijngraarden te Baarland.
Rhoon: J. A. Schep te Drontyn.

Intrede te:

Onderlendam: cand. H. Brink. Tekst: Psalm 124:8.

Afscheid van:

Antwerpen: A. G. Wolf. Tekst: Num. 6:24-26.
Koeg-Zaandijk: H. v. d. Elskamp. Tekst: Hand. 20:32.

Candidaten tot den H. Dienst. Na afgelegd examen voor de classis Warffum der Geref. Kerken is beroepbaar verklaard als predikant in de Geref. Kerken de heer H. Wiersema, te Zandweer.

De classis Grootegast heeft, na afgelegd praesepatoir examen, beroepbaar verklaard in de Geref. Kerken de heer J. H. Antuma, cand. te Emmatid.

De classis 's-Gravenhage der Geref. Kerken heeft peremptoir geëxamineerd en toegelaten tot den dienst des Woords in de Geref. Kerken, cand. H. J. Kouwenhoven, beroepen predikant te Leidschendam.

De classis Axel der Geref. Kerken heeft peremptoir geëxamineerd en toegelaten tot den dienst des Woords in de Sacramenten den heer M. van Wijk, beroepen predikant te Oostburg.

Door de classis Bolward werd de heer S. J. Koster, beroepen predikant bij de Geref. Kerk van Wona, peremptoir geëxamineerd en met algemeene stemmen toegelaten tot de bediening des Woords en der Sacramenten.

De classis Breukelen der Geref. Kerken heeft peremptoir geëxamineerd en toegelaten tot den dienst des Woords en der Sacramenten, cand. N. Willems, beroepen predikant te Abcoude (Proostdijk).

Door de classis Alkmaar is het peremptoir examen tot de bediening des Woords en der Sacramenten in de Geref. Kerken toegelaten de heer B. Bouma, Theol. cand. te Roodum, beroepen predikant te Dirksdijk.

Kerkinstituering. Te Den Haag is het Landkwaartier komst het denkbeeld tot de instituering van een zelfstandige Gereformeerde Kerk.

Ook te Santpoort zal een zelfstandige Geref. Kerk geïnstituëerd worden.

Ingebruikneming nieuwe kerkgebouwen. De Geref. Kerk van Harlingen heeft Woensdag haar nieuwe kerkgebouw aan den N.O. Singel in gebruik genomen.

De tweede Geref. kerk te Oosterhoek (Wolffhaas) zal D.V. 27 Mei, 's avonds half acht, in gebruik worden genomen.

De Kerkeraad der Geref. Kerk van Middelburg heeft een voordel van een der leden verworpen om, daar er nog steeds een vacature als predikant bestaat, het aantal predikanten terug te brengen van 3 op 2.

CHIL. GEREFORMEERDE KERK.

Tweetal te:

Zaandam: B. v. d. Berg te den Heijer en W. Vox te Dokkum.

Bedankt voor:

's-Gravenhage: J. P. Meyerling te Nieuwpoort.

GEREFORMEERDE GEMEENTEN.

Beroepen te:

Leiden: H. Kervet te Veenendaal.

NEDERLANDSCHE HERVORMDE KERK.

Viertal te:

Groningen (vac.): J. L. Pierson: J. F. van Duyne te Zaandam, W. A. ten Kate te Vlissingen, C. J. van Paasen te Zutphen en J. A. Raams te Rijswijk (G.).

Drietal te:

Maarsse: G. Alers te Nieuw-Lekkerland, K. J. v. d. Berg te Amersfoort en J. J. Timmer te Ermelo.

Beroepen te:

Alkmaar: H. J. Hak te Domburg.
Bergschenhoek: J. H. v. Paddenburgh te Elspeet.
Bleiswijk: A. Dekker te Ophoven.
Fransker (toez.) en te Harkstede-Scharmer: J. H. Klein Was-sink te Rotterdam.
Batem: G. Benes te Maastricht.
Oosterhout (toez.): D. P. Brans te Soest.
Oudewater: H. J. van Schuppen te Groot-Ammer.

Aangenomen naar:

Zwolle: C. D. van Nuppen, aldaar.

Bedankt voor:

Diepenheim: W. van Dooren te O. & W. Blokker.
Heukelum: J. F. Lipen te Nigtevecht.
Lexmond: W. Wesseldijk te Wousterwoude.
Vlaardingen: W. J. van Lohorst te Delfshaven.
Voorthuizen: D. J. v. d. Graaf te Ridderkerk.
Zetten-Andels: G. Benes te Maastricht.

Intrede te:

Workum: Chr. J. Schweitzer. Tekst: Gal. 6:14.

Te koop aangeboden

voor meestbiedende

de Jaargangen 1898 tot heden van het Hand(Jaar-)boek der Geref. Kerken.

(Alleen Jaargang 1905 onthreekt). Ook afzonderlijk verkrijgbaar. Aanvragen te richten onder No. 58, aan het bureau van dit blad te Goes.

Een reisje naar Den Haag

leont ruimschoots de moeite wanneer men zich een goede PIANO of een degeijk HARMONIUM wil aanschaffen. In onze coll. ruim 100 stukken met vele grotere werken vindt ieder wat hij wenscht, terwijl bij aankoop reiskosten worden vergoed en garantie stipt wordt nagekomen.

D. A. RIPPEN

Repr. v. h. Muis Mannborg
Gedipl. stemmer Mij. „Toonkunst“
Piet Heistraat 42, DEN HAAG.
Inlichtingen op aanvraag.
Levering franco.

DOELMATIGE RECLAME VERGROOT DEN OMZET!!

DE REFORMATIE

biedt een uitgezochte gelegenheid om het maken van reclame onder koopkrachtig publiek

Vraag nog heden voorwaarden bij abonnement

GROEN ELOUT

MACKAY

KUYPER

LOHMAN

DE VISSER

Van bovenstaande pleitbezorgers van het Christelijk Onderwijs lieten wij GROOTE PORTRETTEN vervaardigen in koper-diepdruk. De prijs van dit zestal portretten in lijst (buitenmaat 37 x 46 c.M.), verpakt in kist, bedraagt f 30.— inclusief emballage. — Bestellingen kunnen onmiddellijk worden uitgevoerd.

GOES.

OOSTERBAAN & LE COINTRE.

GANZEVOORT'S ORGELHANDEL - ZWOLLE

MANNBORG LIEBIG LINDHOLM	Vraagt Catalogus	WORCESTER STANDARD HILOEBRANDT
--------------------------------	---------------------	--------------------------------------

RUILEN - VERHUREN - REPAREREEN

Parochie-indeeling of Kerkplitsing

Een woord over den toestand en de toekomst der Kerk in de groote steden

DOOR

Ds C. LINDEBOOM

Pred. bij de Geref. Kerk te Amsterdam.

Prijs f 0.35.

Uitgevers: OOSTERBAAN & LE COINTRE - GOES.

Hebt Gij al kennis - gemaakt met -

DE MAATSCHAPPIJ

Christel. Sociaal-Economisch Weekblad.

onder redactie van onze meest bekende mannen en vrouwen

?

Zoo niet, vraag dan nog heden proefnummers aan de DRUKKERIJ ORANJE NASSAU BAARN

Dit belangrijke, goed geïllustreerde tijdschrift, zoo goed als zonder uitzondering gunstig beoordeeld en door de Christelijke Pers hartelijk aanbevolen, kost slechts f 2.50 per halfjaar en valt daarom onder het bereik van ieder, die op Sociaal-Economisch gebied voorlichting van Christelijke Voormannen wenscht.

Ondergeteekende

te

adres

abonneert zich op wenscht proefnummers v.

De Maatschappij

In open envelop gefrankeerd met 2 cts. postzegel te zenden aan de Drukkerij Oranje Nassau te Baarn.

BOEK- EN HANDELSDRUKKERIJ OOSTERBAAN & LE COINTRE GOES

Telefoon No. 58

Tele-Adress OOSTERBAAN

LIDMATENBOEKEN
DISSERTATIËN
PRIJSCOURANTEN
CIRCULAIRES
BRIEFPAPIER
NOTA's
ENVELOPPEN
LABELS
AANDELEN
OBLIGATIËN
BESTEKKEN
KLEURENDUK
FIJNSTE CLICHÉDRUK
ENZ. ENZ.

Vergeet niet, indien ge prijs stelt op NET DRUKWERK, onze adviezen in te winnen. Vluggere levering - Concurrerende prijzen